

Mieczysław Mejer

Kartki z historii filologii klasycznej w Warszawie : korespondencja Gustawa Przychodzkiego z Albertem C. Clarkiem, 1920-1925

Colloquia Litteraria 1/2/8/9, 139-147

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIECZYŚLAW MEJOR

**KARTKI Z HISTORII FILOLOGII KLASYCZNEJ
W WARSZAWIE 1. KORESPONDENCJA GUSTAWA
PRZYCHODZKIEGO Z ALBERTEM C. CLARKIEM,
1920-1925**

W 2009 roku przypadła dziewięćdziesiąta rocznica odrodzenia warszawskiej filologii klasycznej. Rocznicą ta przeminęła właściwie bez echa. Powstanie i rozwój filologii klasycznej w Warszawie ma związek z osobą profesora Gustawa Przychodzkiego, inicjatora i właściwego założyciela filologii klasycznej w Uniwersytecie Warszawskim po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Chociaż filologia klasyczna jako przedmiot uniwersytecki powróciła już w 1915 roku do spisu zajęć w utworzonym za zgodą niemieckich władz okupacyjnych uniwersytecie – wówczas na krótko pojawił się w Warszawie Ryszard Ganszyniec – jednak za właściwą datę powstania tego kierunku studiów przyjmujemy rok 1919, w którym Gustaw Przychodzki objął stanowisko profesora filologii klasycznej i rozpoczął regularne wykłady. Doniosła ta rocznica dostarcza okazji, by przypomnieć postać Gustawa Przychodzkiego, zasłużonego profesora i rektora Uniwersytetu Warszawskiego. Niniejsze *Kartki z historii filologii klasycznej w Warszawie* niech będą zatem skromnym dowodem pamięci i wyrazem należnego hołdu dla świetnego uczonego i organizatora, któremu zawdzięczamy szybki rozwój filologii klasycznej w Warszawie w okresie międzywojennym, jak i odrodzenie się tego kierunku po drugiej wojnie światowej, dzięki pracy jego współpracowników i wybitnych uczniów. Setna rocznica renowacji filologii klasycznej w Warszawie zbiega się w czasie z podjęciem starań o otwarcie w Uni-

wersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego nowego w tej wszechni-
cy kierunku studiów, jakim jest filologia klasyczna. Starania te zosta-
ły uwieńczone sukcesem, co budzi nadzieję, że dalszy rozwój filologii
klasycznej w Warszawie będzie świadczył o żywotności tego kierunku
humanistyki, mającej w Polsce długą i świetną tradycję.

Prof. Gustaw Przychodzki, rektor Uniwersytetu Warszawskiego 1928/9

Gustaw Edward Przychodzki urodził się 14 lutego 1884 roku w Gromniku jako najmłodszy syn Franciszka Przychodzkiego (zm. 1892) i Henryki z Cognini-Meyerów (zm. 1941)¹. W 1935 pojął za żonę Helenę z Wysockich Jarzębowską (zm. 1974). Po maturze (1908) studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie do jego nauczycieli należeli Kazimierz Morawski, Adam Mio-doński, Leon Sternbach, językoznawca Jan Rozwadowski. Jeden semestr spędził w Wiedniu, studiując pod kierunkiem Edmunda Haule-ra, profesora filologii klasycznej i dyrektora Kirchenväterkommission oraz Paula Kretschmera, językoznawcy. Doktorat uzyskał w 1909 roku na podstawie rozprawy *Ovidiana. Pars I. Quae ratio inter Ovidium co-moediaeque novae poetas in rebus amatoriis depingendis intercedat, exponatur*. Po rozpoczęciu pracy nauczycielskiej w Krakowie i Sam-borze podjął współpracę naukową w zespole młodych naukowców, których zaangażował Sternbach do prac przygotowawczych do pro-jektowanego przez Akademię Umiejętności wydania pism Grzegorza z Nazjanzu. W latach 1909/10 przebywał we Włoszech, przeprowa-dzając kwerendę rękopisów pism Grzegorza w tamtejszych bibliote-kach, a w roku 1910/11 w Anglii. W następnym roku badał bibliote-ki w Paryżu i Berlinie. Pobyty w tych krajach łączył z pogłębianiem swej wiedzy, w semestrze letnim 1910 roku uczęszczał na seminarium Ulrich Wilamowitza-Moellendorfa i Eduarda Nordena. W roku 1911 studiował w Oksfordzie. Wskutek zatargu z prof. Sternbachem zo-stał odsunięty od prac nad edycją pisma Grzegorza i zmuszony zwró-cić wszystkie zebrane materiały naukowe. Częściowo jednak na pod-stawie materiałów zebranych podczas wyjazdów naukowych napisał pracę *De Gregorii Nazianzeni epistulis quaestiones selectae* (Kraków 1912), która stała się podstawą uzyskania habilitacji na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od 1914 roku rozpoczął tam wykłady docenckie. Wraz z wybuchem wojny zmobilizowany został do armii austriackiej, słu-żył aż do końca 1917 roku na froncie rosyjskim i rumuńskim. Zwol-

¹ Zob. biogramy i wspomnienia: W. Strzelecki, *Gustaw Przychodzki 14 II 1884 – 4 II 1947*, „Eos” 42, 1947, z. 2 (tamże bibliografia prac Przychodzkiego), PSB t. 29, z. 1, s. 159-161 (M. Plezia), L. Winniczuk, *Gustaw Przychodzki 14 II 1884 – 4 II 1947*, w: *W kręgu wielkich hu-manistów: kultura antyczna w Uniwersytecie Warszawskim po I Wojnie Światowej*, red. I. Bie-żuńska-Malowist, Warszawa 1991, s. 54-67, tamże bibliografia.

niony, prosto z wojska przybył do Warszawy, żeby rozpocząć wykłady z filologii klasycznej na reaktywowanym uniwersytecie. Rozpoczął je w lutym 1918 roku, ale dalsze wydarzenia wojenne zmusiły go jeszcze do dwukrotnego przerwania pracy na przełomie 1918/1919 i w 1920 roku. Świetne zdolności organizacyjne, wiedza, przystępny charakter zjednały mu szybko sympatię otoczenia. Pozyskał do utworzonych katedr współpracowników, prof. Tadeusza Zielińskiego (1919) i doc. Adama Krokiewicza (1924). Miał wielu zdolnych uczniów, spośród których wielu objęło z czasem własne katedry uniwersyteckie: Aleksander Turyn, Jerzy Manteuffel, Władysław Strzelecki, Zdzisław Zmigryder-Konopka, Lidia Winniczuk, Janina Niemirska-Pliszczyńska. W 1919 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a już w roku następnym profesorem zwyczajnym. Wkrótce został obrany dziekanem Wydziału Filozoficznego (1922/3), a po kilku latach rektorem (1928/9) i prorektorem UW (1929/30). W dwudziestopięcioletnie jego pracy grono uczniów i współpracowników wręczyło mu w dowód uznania księgę pamiątkową *Charisteria Gustavo Przychodzki a discipulis oblata* (Warszawa 1934).

Archiwum i dokumenty osobiste po Gustawie Przychodzkim uległy rozproszeniu. Jeszcze w czasie ostatniej wojny, wyrzucony przez Niemców ze swojego mieszkania w Krakowie, a potem z rodzinnego domu w Gromniku, stracił część swoich papierów. Dziś rozsiane są, niestety, po zbiorach różnych instytucji. Najwięcej dokumentów znajdziemy w Krakowie w Bibliotece PAU/PAN, w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Archiwum PAN, Archiwum UW, a ostatnio także w samej Bibliotece Jagiellońskiej (rkps 6713, 6714 zawierające korespondencję i dokumenty z lat 1911-1947).

W posiadaniu autora tych słów znajduje się drobny fragment archiwum Gustawa Przychodzkiego, obejmującego m.in. obfitą korespondencję profesora z lat dwudziestych i trzydziestych XX w. W zbiorze tym znajdują się listy od filologów tej rangi co Eduard Norden, Ulrich von Willamowitz-Moellendorf, Teodor Maas, Albert C. Clark. Są tu także listy od polskich uczonych: Kazimierza Morawskiego, Tadeusza Sinki, Stanisława Witkowskiego, Ryszarda Ganszyńca, Rafała Taubenschlaga. Kilka z tych listów chcemy udostępnić szerszej pu-

bliczności, gdyż zawierają ciekawe szczegóły rzucające światło na trudne początki organizowanych przez Przychodzkiego w Uniwersytecie Warszawskim studiów filologii klasycznej.

I. Korespondencja z Albertem Curtisem Clarkiem

Albert Curtis Clark (1859–1937) był wybitnym oksfordzkim latynistą, cenionym wydawcą m.in. listów i mów M. T. Cynceron². Z jego wydań korzystamy do dnia dzisiejszego. Zajmował się rytmiką późnoantycznej i średniowiecznej łacińskiej prozy oraz edytorstwem i krytyką tekstów. Przychodzki miał okazję poznać Clarka w 1911 roku, gdy przebywał w Oxfordzie i studiował u niego oraz u prof. Henry Cecilia K. Wylda, wybitnego językoznawcy i anglisty. Nawiązane wówczas kontakty podtrzymywał jeszcze przez wiele lat.

1. List pisany odręcznie atramentem na małej ćwiartce żeberkowanego papieru listowego ze znakiem wodnym – koroną i napisem Papyrus Regia. Zachowana koperta, datownik Oxford 30 Jul 20, polski stempl pocztowy: 8.VIII.20, pieczętka wojskowej cenzury (?).

adres na kopercie:

Prof. G. Przychodzki
1^r Université
Warszawa
Poland

July 29, 1920

Corpus Christi College
[nadruk ujęty w nawias:]
(Quen's College.)
Oxford.

² Zob. niektóre z jego prac: *The Vetus cluniacensis of Poggio: being a contribution to the textual criticism of Cicero Pro Sex. Roscio, Pro Cluentio, Pro Murena, Pro Caelio, and Pro Milone*, Univ. Michigan 1905, *The Cursus in Mediaeval and Vulgar Latin*, Univ. Michigan 1910, *The Descent of Manuscripts*, Oxford 1913, *Fontes prosae numerosae*, Oxford 1919, *The Acts of the Apostles: a critical edition, with introduction and notes on selected passages*, 1933, M. T. Cicero, *Orationes: Pro Milone, Pro Marcello, Pro Ligario, Pro rege Deiotaro, Phillipicae I-XIV*, Oxford 1901, M. T. Cicero, *Select letters, with historical introductions, notes and appendices. A new Edition based upon that of Watson*, Oxford 1923.

Dear Prof. Przychodzki.

Very many thanks for so kindly sending me your paper upon the grave of Ovid in Poland³. It was thoughtful of you to add a summary in English at the end. This enables me, together with the Latin and German quotations to follow the argument. I hope that classical studies under the guidance of yourself and prof. Zielinski⁴ may have a great revival in Poland. In old days there must have been great Latinists in Poland, if I may judge from the edition of Cicero Pro Rabirio Postumo, by Patricius⁵, which I have always considered a real masterpiece.

I recently acquired a ms. copy of Ovid "Epistula Sapphus Phaoni". It must be quite late, since it contains some readings generally attributed to Heinsius⁶. What makes it interesting is that the Latin is followed by a translation into Polish, which begins:

Dali potom ugledosi
Koje hitro nagni sana
Kgniga ova sudiosi
Dati od mene bj poslana?

At the end is a name Svarka, is this that of the author? It was very pleasant to hear from you again. One hardly dares to think of friends who have been in Poland during these terrible years. And now the situation is more menacing than ever. I can only hope that the approaching conference⁷, if it takes place, may rescue Poland from the jaws of the monster.

³ Chodzi o rozprawę Przychodzkiego pt. *Grób Owidjusza w Polsce*, opublikowaną w „Pracach Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” I. Wydział językoznawstwa i literatury, nr 8, Warszawa 1920.

⁴ Tadeusz Zieliński (1859-1944), filolog klasyczny o renomie międzynarodowej. Jako emerytowany profesor uniwersytetu w Petersburgu przyjął w 1919 roku zaproszenie do Uniwersytetu Warszawskiego.

⁵ Andrzej Patrycy Nidecki (1522-1587) był autorem m.in. słynnego wydania fragmentów pism Cycerona (Wenecja 1560) oraz wydania i komentarza mów m.in. Pro C. Rabirio Postumo i Pro M. Marcello (*Notae in duas M. T. Ciceronis orationes*, Kraków 1583). Jego edycje zapisały się na trwałe w historii badań tekstów Cycerona.

⁶ Daniel Heinsius (zm. 1655), profesor w Lejdzie, był jednym z najwybitniejszych filologów XVII wieku. Jego zasługą było m.in. poprawione wydanie wszystkich dzieł Owidjusza (1629).

⁷ Clark ma zapewne na myśli konferencję w Spa w Belgii (5-16 VII) państw Ententy, w której brała też udział m.in. Polska. Premier Władysław Grabski zabiegał o pomoc w roko-

With deep sympathy for Jour country believe me
 Yours and sincerely
 Albert C. Clark

Profesor Clark podziękował Przychodzkiemu za przesłanie rozprawy dotyczącej powstania i losów legendy o grobie Owidiusza, znajdującym się rzekomo na kresach Rzeczypospolitej. Praca ta do dzisiaj zachowała swoją wartość dzięki wykorzystaniu źródeł XVI i XVII-sto wiecznych. Ponieważ autor zamieścił streszczenie w języku angielskim mógł zaznajomić się z nią również Clark. Z pochwał i podziękowań angielskiego uczonego za ciekawą rozprawę wynika, że był już poinformowany, że w Uniwersytecie Warszawskim w seminarium filologii podjął pracę Tadeusz Zieliński, wybitny polski filolog, którego prace były dobrze znane w świecie. Clark na pewno znalazł jego książki poświęcone Cynceronowi, jak na przykład: *Cicero im Wandel der Jahrhunderte* (1897), *Das Clauselgesetz in Ciceros Reden* (1904), *Textkritik und Rhythmusgesetze in Ciceros Reden* (1906), *Der constructive Rhythmus in Ciceros Reden* (1914). Zieliński przez wiele lat (od 1884 roku) był związany z uniwersytetem w Petersburgu, nie publikował w języku polskim aż do czasów I wojny, kiedy zbliżył się bardzo do kultury ojczystej. Jako emerytowany profesor z Petersburga ochoczo przystał na propozycję podjęcia pracy w nowopowstałym Uniwersytecie Warszawskim. W tym samym 1918 roku, gdy obowiązki podjął Przychodzki, senat uniwersytetu zaprosił Zielińskiego do objęcia katedry filologii klasycznej. Zaproszenie to przyjął w 1919 roku.

Wyrażona przez Clarka nadzieja, że filologia klasyczna w odrodzonej Polsce szybko odzyska dawną reputację międzynarodową, była więc zupełnie uzasadniona. Na poparcie swych słów przywołał pamięć o najwybitniejszym polskim filologu doby staropolskiej Andrzeju Patrycy Nideckim, gdyż jako wydawca mów Cyncerona (*Orationes*, Oxford 1909) poznał jego doskonale, jak się wyraził, wydania mów (Kraków 1583).

---

waniach z Rosją radziecką w sprawie zawieszeniu broni, aby zapobiec dalszym postępowi armii bolszewickiej w głąb Polski.

Uczony z Oksfordu poruszył w swym liście jeszcze jedną ciekawą sprawę. Okazuje się, że wszedł w posiadanie rękopisu *Epistula Sapphus Phaoni*, wchodzącej, jak wiadomo, w skład *Heroides* Owidiusza, zbioru wymaginyowanych poetyckich listów mitologicznych bohaterów. Sam rękopis nie zawierał jakichś tekstologicznych niespodzianek, generalnie reprezentował redakcję tekstu ustalonego w pomnikowym wydaniu Daniela Heinsiusa (1629). Zainteresowanie uczonego wzbudziło, że tekst łaciński był uzupełniony przekładem, jak się mu wydawało, na język polski, autorstwa niejakiego Svarki (?). W kolejnych listach uczonych kwestia pochodzenia słowiańskiej translacji będzie jeszcze poruszana.

Tło historyczne listu jest nie mniej ciekawe. Gustaw Przychodzki jako patriota i żołnierz z doświadczeniem bojowym dwukrotnie przerywał pracę na uniwersytecie, by wziąć udział w walkach w obronie zagrożonej ojczyzny. Na przełomie 1918 i 1919 roku brał udział w walkach o Lwów, a w czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku zgłosił się do wojska ochotniczo i jako oficer dowodził dywizjonem artylerii. W okresie lipca i sierpnia brał udział w ciężkich walkach w obronie Płocka (18 VIII), potem zorganizował i dowodził 20 pułkiem artylerii polowej. Zakończył służbę dopiero 10 XI, po zawarciu pierwszych porozumień pokojowych, poprzedzających zawarcie pokoju w Rydze w marcu 1921 roku. List prof. Clarka dotarł zatem do adresata w chwili bardzo krytycznej, gdy przebywał on na froncie pod Płockiem, w czasie gdy polskie wojska w wyniku ofensywy gen. Tuchaczewskiego spychane były już do linii Wisły. W dramatycznej obronie Płocka brali udział mieszkańcy, którzy wraz z wojskiem bronili miasta na barykadach⁸. W dniu napisania listu (28 VII) Armia Czerwona zajęła Białystok, pierwsze większe miasto polskie na zachód od linii Curzona. W dwa dni później objawił się tu Polrewkom, przyszedł rząd Polskiej Republiki Rad, złożony z komunistów Juliana Marchlewskiego, Feliksa Kohna, Józefa Unszlichta i Feliksa Dzierżyńskiego. Posuwając się za linią frontu, dotarł on w pobliże Warsza-

⁸ Profesor ogłosił kilka prac z dziedziny wojskowości, m.in. artykuł *Artyleria w walkach o Płock w dn. 17–19 sierpnia 1920 r.*, „Bellona” 3, 1920, s. 728-733.

wy, gdzie czekano na opanowanie stolicy⁹. Sytuacja była więc bardzo dramatyczna, ważyły się losy Polski i Europy. Clark wspomniał w liście o konferencji międzynarodowej, wyrażając nadzieję, że jej rezultaty będą dla Polski korzystne, wyrwą ją z „paszczęki potwora”. Miał na myśli konferencję, która niedawno odbywała się w Spa w Belgii (5-16 VII). Obok państw koalicji antyniemieckiej brała w niej udział m.in. Polska. Premier Stanisław Grabski starał się uzyskać pomoc Ententy w rokowaniach z Rosją radziecką w sprawie zawieszenia broni. Kosztem wielkich ustępstw terytorialnych wobec Niemiec i Rosji (np. wojska polskie miały wycofać się do linii Curzona) uzyskano obietnicę skierowania do Warszawy delegacji międzynarodowej i przysyłania amunicji. Niekorzystny wynik rokowań w Spa spowodował upadek rządu Grabskiego i powołanie rządu obrony narodowej Witosa.

Abstract

Pages of the history of classical philology in Warsaw. The correspondence of Gustaw Przychodzki and Albert C. Clark, 1920-1925

This is the first in a series of articles presenting a selection of correspondence of professor Gustaw Przychodzki, who founded the Institute of Classical Studies in the newly revived University of Warsaw in 1919. Professor Albert C. Clark's letter from Oxford dated 1920 is the first to be published. It was written when Poland was experiencing the dramatic moment of powerful Bolshevick armed forces approach to Warsaw. Gustaw Przychodzki was then fighting on the front. Professor Clark expressed his joy at the revival of classical studies in Warsaw and wished all Poles success in defending the city against the Bolsheviks.

---

⁹ Historię pobytu owego marionetkowego „rządu” w Wyszkwowie opisał S. Żeromski w noweli *Na plebani w Wyszkwowie*.